

NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ IR JUNESKO BENDRADARBIAVIMAS BIBLIOTEKININKYSTĖS SRITYJE

ELENA MACEVICIOTE

Įvairios tarptautinės organizacijos savo veikloje neišvengiamai susiduria su informacijos, archyvų, dokumentacijos ir bibliotekų problemomis. Savaimė suprantama, jos bendradarbiauja su specializuotomis organizacijomis (nebūtinai tarptautinėmis), sprendžiančiomis šias problemas. Ypač svarbios yra Suvienytųjų Tarybų specialiosios organizacijos — tiek atstovavimo platumu, tiek ir keliamų problemų svarba. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip JUNESKO* koordinuoja ir kooperuoja tarptautinių nevyriausybinių organizacijų veiklą bibliotekininkystės srityje.

Minėtų organizacijų bendradarbiavimo patyrimas gali būti panaudotas tarpžinybiniam ir tarpsteminiam bendradarbiavimui mūsų šalyje optimizuoti.

Šiame straipsnyje panaudoti minimų organizacijų dokumentai, periodiniai leidiniai, nušviečiantys tarptautinio bibliotekų bendradarbiavimo įvykius.

Tarptautinės organizacijos Didžiojoje tarybinėje enciklopedijoje apibrėžiamos kaip „valstybinių ar nacionalinių asociacijų susivienijimai, siekiantys bendrų tikslų politinėje, ekonominėje, socialinėje, mokslinėje, techninėje, kultūrinėje ir kitose srityse; tai — viena svarbiausių daugiašakio valstybių bendradarbiavimo

formų“¹. Pagal savo narių sudėtį tarptautinės organizacijos skirstomos į vyriausybinės (narės-valstybės) ir nevyriausybinės (narės-nevyriausybines organizacijos ir įstaigos).

Suvienytųjų Tarybų organizacija švietimo, mokslo ir kultūros klausimais (JUNESKO) vykdo plačią veiklą bibliotekų, mokslinės informacijos ir archyvų srityje.

JUNESKO pirmtake galima laikyti Tarptautinę intelektualinio bendradarbiavimo organizaciją, kuri buvo įkurta 1921 m. Pagrindiniu jos organu buvo Tarptautinis intelektualinio bendradarbiavimo komitetas, sudarytas iš 11 narių, tarp kurių buvo A. Einšteinas, M. Sklodovska-Kiuri, Z. Destre ir kiti žymūs to laikotarpio mokslininkai. Ši organizacija turėjo savo vykdomuosius organus: Vykdomąjį komitetą (Zenevoje) ir Tarptautinį intelektualinio bendradarbiavimo institutą (Paryžiuje). Prie komiteto veikė Bibliografinė komisija, o institutas turėjo Bibliotekų komitetą, kurie užmezgė ryšius su Tarptautine bibliotekų asociacijų federacija /1928 m./ ir su Tarptautine nacionalinių standartizacijos asociacijų federacija /1938 m./ Konkrečių rezultatų jų bendradarbiavimas nedavė.

II Pasaulinio karo pradžioje Tarptautinė intelektualinio bendradarbiavimo organizacija nustojo veikti, o 1946 m. Tarptautinis intelektualinio bendradarbiavimo institutas buvo oficialiai išfor-

* JUNESKO/UNESCO/ — United Nations Education Science and Culture Organization.

¹ Международные организации. — Большая Советская Энциклопедия, т. 15, с. 116.

muotas. Jo nuosavybė perduota Sovietų Sąjungai, kuri didesnę jos dalį atidavė JUNESKO².

Tačiau nei Tarptautinės intelektualinio bendradarbiavimo organizacijos, nei jos instituto negalima laikyti tiesioginiu JUNESKO pirmtaku dėl esminių jų koncepcijų ir organizacinės struktūros skirtumų. Tarptautinė intelektualinio bendradarbiavimo organizacija buvo įkurta kaip nevyriausybinių ryšių tarp mokslininkų organas, o JUNESKO yra tarpvyriausybinė agentūra. Tarptautinė intelektualinio bendradarbiavimo organizacija jungė Vakarų Europos mokslininkus. Vakarų Europos kultūra buvo traktuojama kaip visoms tautoms tinkantis modelis. Tuo tarpu JUNESKO Įstatuose pabrėžiamas visų tautų kultūrų lygiavertiškumas ir lygiateisiškumas. Tarptautinė intelektualinio bendradarbiavimo organizacija orientavosi tik į intelektualų elitą, rūpindamasi mokslininkų interesais ir nekreipdama dėmesio į gyventojų mases, netgi Vakarų Europoje. JUNESKO pirmiausia sprendžia besivystančių tautų problemas. Tai ryškiai atsispindi jos švietimo skleidimo ir neraštingumo likvidavimo programose.

Nepaisydama šių skirtumų, JUNESKO perėmė iš Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo instituto kai kuriuos jo veiklos metodus: darbo grupių sudarymą įvairioms problemoms tirti, bendradarbiavimą su nevyriausybiniėmis organizacijomis atskirose srityse, vykdamas savas programas.

JUNESKO buvo įkurta 1946 m. lapkričio 6 d., kai 20 valstybių ratifikavo jos Įstatus. Pagal JUNESKO Įstatų I punktą šios organizacijos uždavinys: „Taikos ir saugumo stiprinimas, plečiant tautų bendradarbiavimą švietimo, kultū-

ros ir mokslo srityse, siekiant visuotinio teisingumo, teisetumo ir žmogaus teisių gerbimo, taip pat pagrindinių laisvių, paskelbtų Sąjungininkų Nacijų Įstatuose, visoms tautoms, neatsižvelgiant į rasinius, lytinius, kalbinius ar religinius skirtumus“³.

Pagrindinės JUNESKO veiklos sritys, kaip rodo organizacijos pavadinimas, yra švietimas, mokslas ir kultūra. Šias sąvokas JUNESKO traktuoja labai plačiai. Štai kas sakoma viename iš organizacijos dokumentų apie kultūrą: „...Kultūra, pilnąja to žodžio prasme,— tai sintezuotas kūrybinių jėgų įsikūnijimas, tautos materialinių gėrybių gamybos ir paskirstymo būdas, jos organizacijos forma, jos kentėjimai ir tikėjimai, darbas ir poilsis, pergalės ir viltys. Šiuo požiūriu kultūra reikalauja numatyti politiką ne tik jos, bet ir tokių sričių, kaip švietimas ir informacija, atžvilgiu“⁴.

Nei JUNESKO Įstatuose, nei veiklos srityse tiesiogiai neminimos nei bibliotekos, nei informacijos tarnybos, nei archyvai. JUNESKO Įstatų I str. 2c punkte sakoma: „Organizacija padeda saugoti ir skleisti žinias... saugodama pasaulinį žmonijos palikimą — knygas, meno kūrinius... skatinama tarptautinius leidinių... ir visokios naudingos informacijos mainus“. Taigi minėtos įstaigos yra JUNESKO tikslo siekimo priemonės, o cituotą Įstatų punktą galima laikyti juridiniu JUNESKO bibliotekų veiklos pagrindu.

Kitos Sąjungininkų Nacijų specializuotos organizacijos — tokios, kaip Pasaulinė sveikatos apsaugos organizacija, Tarptautinė darbo organizacija, Pasaulinė meteorologijos organizacija, Tarptautinė atominės energijos agentūra ir kt. — rūpinasi informacija ir dokumenta-

² Kolasa J. International Intellectual Cooperation: (The League Experience and Beganing of UNESCO). — Wrocław, 1962, p. 128.

³ Сборник основных документов, утвержденных Генеральной конференцией. — Париж, 1972, с. 8.

⁴ ЮНЕСКО. Среднесрочный план: (1977—1982). — П., 1977, с. 65.

zija savo srityse ir bendradarbiauja su JUNESKO. Tačiau šiame straipsnyje jų neliesime, o pereisime prie JUNESKO santykių su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Siuo metu JUNESKO bendradarbiauja su 477 tarptautinėmis nevyriausybinėmis organizacijomis⁵. Šio bendradarbiavimo tikslas įgyvendinti JUNESKO uždavinius, garantuoti nevyriausybinių organizacijų paramą, ruošiant JUNESKO programą, užtikrinti intensyvių tarptautinių bendradarbiavimų švietimo, mokslo ir kultūros srityse.

Iš nevyriausybinių organizacijų JUNESKO gauna jų dokumentaciją, remiasi jų konsultacijomis ir parama praktinėje veikloje. Nevyriausybinių organizacijų per JUNESKO gali reikšti savo narių pageidavimus šiai organizacijai ir jos narėms-valstybėms.

Juridinis nevyriausybinių organizacijų ir JUNESKO santykių pagrindas:

1) JUNESKO Įstatų XI straipsnis: „Organizacija gali bendradarbiauti su kitomis nevyriausybėmis organizacijomis, specializuotomis įstaigomis, kurių uždaviniai ir veikla atitinka jos tikslus“

2) „Direktyvos, liečiančios JUNESKO santykius su tarptautinėmis nevyriausybėmis organizacijomis“, kuriose patikslinami ir apibrėžiami bendradarbiavimo principai ir metodai, JUNESKO ir nevyriausybinių organizacijų teisės ir pareigos. (Direktyvos priimtos 1961 m. XI Generalinės konferencijos sesijoje).

3) Vykdomosios tarybos nutarimas, pagal kurį nustatomas nevyriausybinių organizacijų statusas.

JUNESKO bendradarbiauja su nevyriausybėmis organizacijomis įvairiuo-

se lygiuose, kuriuos apibrėžia vadina-mosios santykių kategorijos.

C. Abipusės informacijos kategorija.

Turinti šią kategoriją organizacija in-formuoja JUNESKO Generalinį direktorių apie savo veiklą ir supažindina savo narius su atitinkama JUNESKO veikla.

B. Informacijos ir konsultacijos kate-gorija.

Organizacija: 1/ teikia pagalbą tyri-mams jos kompetencijos srityje, 2/ ap-taria JUNESKO programos vykdymą ir svarsto klausimus, įeinančius į JUNES-KO programą, 3/ kviečia JUNESKO at-stovus į savo pasitarimus, 4/ pateikia Generaliniam direktoriui periodinius pranešimus apie savo veiklą JUNESKO dominančiose srityse.

A. Konsultacijos ir bendradarbiavimo kategorija.

Organizacija vykdo viską, ką ir B ka-tegoriją turinti įstaiga, taip pat garan-tuoja abipusį atstovų dalyvavimą JU-NESKO ir savo pagrindinių organų veikloje ir tiesiogiai vykdo JUNESKO programą*⁶.

Pirmosios nevyriausybines bibliote-kininkystės, dokumentacijos ir archyvis-tikos organizacijos atsirado XIX a. pab.—XX a. pr. Keturios iš šiuo metu vei-kiančių organizacijų atsirado iki 1950 metų: Tarptautinė dokumentacijos fede-racija (įkurta 1895 m.), Tarptautinė bibliotekų asociacijų federacija (1927 m.), Tarptautinė filmų archyvų fede-racija (1938 m.), Skandinavijos mokslinių bibliotekų darbuotojų asociacija (1974

⁵ ЮНЕСКО. Доклад Генерального Директора о деятельности организации в 1979—1980 гг. — П., 1981, с. 141—146.

* Siuo metu A kategoriją turi 40 nevyriausybinių organizacijų, B — 207, C — 230 organizacijų.

⁶ Сборник основных документов, утвержденных Генеральной конференцией. — П., 1972, с. 169—170.

m.). Tuo metu veikė ir kai kurių šiuolaikinių organizacijų pirmtakai, kurie vėliau buvo panaikinti: Tarptautinės nacionalinių standartizacijos organizacijų asociacijos Techninis komitetas-46, kuris rūpinosi dokumentacijos ir bibliografijos standartais (įkurtas 1937 m., panaikintas 1942 m.)*, Tarptautinis žemės ūkio bibliotekininkų komitetas (įkurtas 1935 m., panaikintas 1941 m.)**. Nuo 1950 metų nevyriausybinių bibliotekininkystės, dokumentacijos ir archyvistikos organizacijų skaičius pradėjo smarkiai augti:

1950—1959 metais įsteigta 11 organizacijų,

1960—1969 metais įsteigta 13 organizacijų,

1970—1974 metais įsteigta 14 organizacijų.

18 iš šių organizacijų apima tam tikro tipo bibliotekas arba kai kurias bibliotekų darbo šakas, 26 yra regioninės organizacijos⁷.

„1978 m. tarptautinių organizacijų žinyne“ užregistruotos dar 8 nevyriausybines organizacijos, neįėjusios į J. R. Fang ir A. H. Songe žinyną⁸.

Nevyriausybines organizacijos, bendradarbiaujančios su JUNESKO bibliotekininkystės srityje, skirstomos į tris grupes pagal minėtas kategorijas. Šiame straipsnyje norėčiau apibūdinti JUNESKO bendradarbiavimą su A kategoriją turinčiomis nevyriausybėmis or-

ganizacijomis: Tarptautine bibliotekų asociacijų ir įstaigų federacija (toliau IFLA***), Tarptautine dokumentacijos federacija (toliau FID****), Tarptautine archyvų taryba (toliau ICA*****). Be to, reikia paminėti Tarptautinę standartizacijos organizaciją (toliau ISO*****) ir Tarptautinę mokslinių sąjungų tarybą (toliau ICSU*****), kurios aktyviai sprendžia mokslinės informacijos, bibliografijos ir bibliotekininkystės problemas.

Visų šių organizacijų dėka į JUNESKO veiklą įsitraukia ne tik jų nacionaliniai nariai, bet ir tos tarptautinės nevyriausybines organizacijos, su kuriomis tiesioginių ryšių JUNESKO nepalaiko, vien su IFLA susietos 28 nevyriausybines bibliotekų organizacijos⁹.

JUNESKO jau savo įkūrimo pradžioje užmezgė ryšius su iki karo veikusiomis nevyriausybėmis organizacijomis. Jos santykiuose su bibliotekų problema sprendžiančiomis organizacijomis ryškėja trys laikotarpiai, kurie aptariami toliau.

Pokario metais vienas iš svarbiausių uždavinių buvo nukentėjusių nuo karo bibliotekų atkūrimas. Ne mažiau svarbu buvo atgaivinti tarptautines bibliotekininkų organizacijas ir stiprinti jų veiklą.

Pirmoji IFLA pokarinė sesija įvyko 1947 m. Osle (Norvegija). Sesijoje bu-

Dabar Tarptautinės standartizacijos organizacijos Techninis komitetas-46.

** 1955 m. įkurta Tarptautinė žemės ūkio bibliotekininkų ir dokumentalistų asociacija.

*** IFLA — International Federation of Library Associations and Institutions.

**** FID — Federation International de Documentation et Information Scientifique.

***** ICA — International Council of Archives.

***** ISO — International Organization for Standardization.

***** ICSU — International Council of Scientific Unions.

⁷ Fang J. R., Songe A. H. International guide to library, archival and information science associations. — N. Y.-London, 1976.

⁸ Yearbook of International Organizations: 1978-17-th ed.-Brussels, 1978.

⁹ IFLA. Directory: 1979. — The Hague, 1979.

vo pasirašyta sutartis tarp IFLA ir JUNESKO dėl sistemingo bendradarbiavimo¹⁰. Šioje sutartyje buvo apibrėžti bendri veiklos principai, pagrindiniai tikslai ir uždaviniai, liečiantys abi tarptautines organizacijas: numatytas nuolatinis abipusis atstovavimas plenarinėse ir Generalinėse konferencijose, informacijos mainai ir IFLA projektų įgyvendinimas JUNESKO programos rėmuose. IFLA oficialiai pripažinta pagrindine profesine bibliotekinių organizacija, per kurią JUNESKO palaiko ryšius su kitomis bibliotekinių organizacijomis. Nuo 1949 m. JUNESKO teikia IFLA kasmetines subsidijas. Oslo sesijoje IFLA taip pat priėmė rezoliuciją dėl sistemingo viešųjų bibliotekų vystymo, bendradarbiaujant su JUNESKO. Jau 1948 m. abi šios organizacijos surengė Viešųjų bibliotekų seminarą Mančesteryje. Tai buvo tiesioginis Oslo sutarties rezultatas¹¹.

Tuo pat po karo 1946 m. JUNESKO užmezgė ryšius su FID, kuri vykdė JUNESKO sutartis, ir nuo 1949 m. gauna iš jos subsidijas.

Šalia jau egzistavusių profesinių nevyriausybinų organizacijų, JUNESKO kūrė naujas tose srityse, kur buvo jaučiamas būtinumas. Taip 1950 m. atsirado ICA (pirminiai įstatai paruošti 1948 m.), Tarptautinis visuomeninių mokslų dokumentacijos komitetas ir Tarptautinė muzikinių bibliotekų asociacija. Taip JUNESKO siekė sukoncentruoti atskirose srityse išsklaidytą veiklą.

JUNESKO bandė įkurti organą, kuris suvienytų šias tarptautines organizacijas, vadovautų jų darbui. Tuo tikslu 1949 m. buvo sušauktas Jungtinis IFLA, FID ir ICA pasitarimas, kuriame buvo

svarstomas pasiūlymas įkurti Ryšio komitetą (Comité de Liaison). Tuo metu tarp šių organizacijų buvo daug prieštaravimų, pagrįstų bibliotekinkystės ir mokslinės informacijos teorijos neišsivystymu, nepakankamu praktinės veiklos giminingumo supratimu, todėl šis suanymas nebuvo įgyvendintas.

1947 m. buvo įkurta dabartinė Tarptautinė standartizacijos organizacija, kurios tikslas — skatinti standartų vystymąsi pasaulyje, gerinant prekių, paslaugų tarptautinius mainus, vystant visapusišką bendradarbiavimą intelektualinėje, mokslinėje, techninėje ir ekonominėje sferose¹². Šioje organizacijoje veikia Techninis komitetas, kuriantis bibliotekinius, bibliografinius ir dokumentinius standartus. Techninis komitetas bendradarbiauja su kitomis tarptautinėmis organizacijomis, rengdamas ir diegdamas standartus.

Tarptautinė mokslinių draugijų taryba ICSU buvo įkurta 1931 metais. Jos pagrindinis tikslas — „skatinti tarptautinę mokslinę veiklą žmonijos gerovei“¹³. Įsteigus JUNESKO, 1946 m. buvo pasirašyta sutartis dėl bendradarbiavimo. Abiejų organizacijų veiklos programas mokslo vystymo srityje peržiūri ir suderina ICSU/JUNESKO Koordinacinis komitetas. Mokslinės informacijos srityje nuolat bendradarbiaujama nuo 1953 m., kai JUNESKO organizuotos Tarptautinės mokslinio referavimo konferencijos (Paryžius, 1949 m.) ir Laikinojo patariamąjio mokslinio referavimo komiteto (Paryžius, 1950—1952 metai) pastangomis prie ICSU buvo sukurtas Referavimo biuras (toliau ICSU/AB*). Šis biuras užmezgė ryšius su FID, IFLA ir ISO ir bendradarbiauja su jomis, rengdamas ir leisdamas bibliografiją.

¹⁰ FIAB. Actes du Conseil: XIII. — 1949, p. 21.

¹¹ FIAB. Actes du Conseil. — 1947, p. 46—48.

¹² International Organization for Standardization Memento. — Geneva, 1966, p. 13.

* ICSU/AB — ICSU/ Abstracting Board.

¹³ The Yearbook of the International Council of Scientific Unions: 1980. — Paris, 1980, p. V.

1955 metais Briuselyje JUNESKO iniciatyva buvo sušauktas III Tarptautinis bibliotekų ir dokumentacijos centrų kongresas. Jame dalyvavo IFLA, FID ir Tarptautinė muzikinių bibliotekų asociacija. Bendra kongreso tema: „Bibliotekų ir dokumentacijos centrų uždaviniai ir atsakomybė šiuolaikiniame gyvenime“ Kiekviena organizacija šio kongreso rėmuose organizavo savo konferencijas. Kongresas turėjo didelę įtaką, atgaivinant tarptautinius bibliotekų ryšius, suaktyvinant kiekvienos organizacijos veiklą, tobulinant jų programas. Tačiau suartėti atskiroms organizacijoms jis nepadėjo. Po Briuselio kongreso tokios plačios tematinės apimties tarptautiniai forumai, kuriuose sunku spręsti specifinius profesinius klausimus, dominančius nacionalinius organizacijų narius, nebuvo šaukiami. Šiame kongrese galutinai atsakyta Ryšio komiteto idėjos.

Briuselio kongresą galima laikyti santykinę riba tarp pirmojo ir antrojo tarptautinių bibliotekinių organizacijų santykių vystymosi etapų.

Taigi pirmuoju etapu JUNESKO tarptautinės bibliotekinių organizacijos nustatė savo bendradarbiavimo formas, buvo įkurtos naujos organizacijos JUNESKO iniciatyva arba jai padedant. Tačiau nepasisekė sukurti koordinuojančių tarporganizacinių komitetų. Vienintelė organizacija, koordinuojančia tarptautinių bibliotekinių organizacijų veiklą, liko JUNESKO.

60-aisiais metais visos tarptautinės organizacijos susidūrė su daugybe reiškinii, kurie privertė naujai pažiūrėti į

savo veiklą. Pasikeitė pasaulio politinė, ekonominė, socialinė ir kultūrinė struktūra. Lemiamą vaidmenį įvairiose srityse pradėjo vaidinti socialistinės šalys. Suirus kolonijinei sistemai, atsirado naujos valstybės, kurių problemos audringai įsiveržė į gyvenimą. Į JUNESKO vien 1960 m. įstojo 18 jaunų Afrikos valstybių. Su šiuo reiškiniiu turėjo skaitytis ir kitos tarptautinės organizacijos (tarpe jų ir bibliotekinių).

1927 m. į IFLA įėjo nariai iš 14 valstybių, iš kurių 12 buvo Europoje. 1948 m. ketvirtadalį jos narių sudarė Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos atstovai, tačiau IFLA sesijose dalyvaudavo tik po 2—3 bibliotekinius iš šių regionų. 1968 m. besivystančių šalių nariai sudarė trečdajį visų IFLA narių, nors Generalinėje taryboje jų buvo nedaug. Tuo tarpu 1975 metais 45 iš 75 tikrųjų IFLA narių buvo iš Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos šalių, o į Generalinę tarybą įėjo 92 atstovai iš 33 besivystančių šalių¹⁴. ICA nariai jos įsikūrimo pradžioje buvo tik iš Vakarų Europos šalių. Vėliau įsitraukė Rytų Europos šalys. Šiuo metu ICA turi 731 narį iš 112 šalių¹⁵.

Besivystančių šalių įtraukimas į tarptautinę veiklą privertė atsižvelgti į jų specifines problemas, trukdančias joms dalyvauti tarptautinėje veikloje lygiai verčiau su išsivysčiusiomis šalimis: žemą mokslo, technikos, ekonomikos, švietimo lygį, neraštingumą ir kt. Antra vertus, šių valstybių išsivadavimas iš kolonijinės priespaudos paskatino jų vystymąsi visose srityse. Mokslinė-techninė revoliucija išsivysčiusiose pramoninėse šalyse pasireiškė informacijos gamintojų ir vartotojų skaičiaus didėjimu, publikacijų srauto augimu, naujų informacijos kaupmenų atsiradimu.

Atsižvelgdamas į šiuos reiškiniius, JUNESKO Generalinis direktorius V. Ve-

¹⁴ IFLA. Medium — Term Programme. — The Hague, 1976, p. 4.

¹⁵ Eggert J. International Organization for Standardization. — In: World Encyclopedia of Library and Information Service. Chicago, 1980, p. 268.

ronezė 1960 m. pareiškė, kad JUNESKO bibliotekinė veikla turės dvi kryptis: 1. efektyvios bibliografinės publikacijų apskaitos bei naujos dokumentų apdorojimo technikos vystymas, 2. bibliotekų, kaip bendros suaugusiųjų švietimo ir neraštingumo likvidavimo priemonės, besivystančiose šalyse kūrimas¹⁶.

Augantis narių skaičius ir ypatingas dėmesys besivystančioms šalims turėjo įtakos regioninei tarptautinių organizacijų politikai. JUNESKO jau savo veiklos pradžioje atkreipė dėmesį į šalių su panašiomis gyvenimo sąlygomis bendradarbiavimą. 1951 m. buvo organizuota Viešųjų bibliotekų vystymo Lotynų Amerikoje konferencija (San-Paulas, Brazilija), 1953 m. analogiškas seminaras Afrikos šalims (Ibadanas, Nigerija). Beveik visose JUNESKO programose pabrėžiama regioninio bendradarbiavimo reikšmė bendrų problemų sprendimui, numatomos regioninės JUNESKO priemonės regioninių dokumentacijos centrų steigimas 50-ųjų metų programose, regioniniai tyrimai ir šalių informacinės politikos ir planų derinimas regiono mastu 1977—1982 m. planuose. Nevyriausybinių organizacijų, siekdamas suaktyvinti savo veiklą atskirose šalyse ir regionuose, steigia regionines grupes.

1977 m. IFLA naujai pertvarkė savo valdymo struktūrą ir joje sukūrė 4 regionines grupes: 1. prancūziškai kalbančioms Afrikos šalims, 2. angliškai kalbančioms Afrikos šalims, 3. Azijai, 4. Lotynų Amerikos ir Karibų jūros rajono šalims.

FID jau 1960 m. įkūrė regioninę komisiją Lotynų Amerikos šalims (FID/CLA), o 1974 m. dar vieną — Azijos ir

Okeanijos šalims (FID/CAO). Jų uždaviniai — vykdyti FID programą regiono šalyse, skatinti dokumentacijos tarnybų ir mokslinės informacijos vystymąsi ir palengvinti šalių tarpusavio bendradarbiavimą¹⁷.

ICA nuo 1968 m. iki dabar įkūrė 7 regionines šakas: 1. Lotynų Amerikai, 2. Arabų šalims, 3. Karibų jūros regiono šalims, 4. Pietryčių Azijos šalims, 5. Pietvakarių Azijos šalims, 6. Vakarų Afrikos šalims, 7. Rytų Afrikos šalims.

Visi regioniniai organizacijų padaliniai derina savo veiklą su kitų organizacijų programomis atitinkamame regione.

Augant organizacijų narių skaičiui ir plečiantis jų veiklai, organizacijų viduje atsirado ilgalaikio planavimo poreikis. Pirmoji „Ilgalaikės politikos projektą“ paruošė FID¹⁸. Jis buvo svarstomas 1959 m. Varšuvoje vykusioje konferencijoje. Programa buvo sudaryta 7 metais, labai perkrauta ir nereali. Rengdama naują programą 1966 m., FID atsisūvelgė į padarytas klaidas, į naujus gyvenimo keliamus reikalavimus ir sukoncentravo dėmesį į kelias pagrindines kryptis¹⁹. IFLA savo pirmą ilgalaikę programą sudarė 1963 m.²⁰ JUNESKO 1972 m. pateikė pirmuosius ilgalaikio plano metmenis, o 1977 m. patvirtino „Sešiametį planą 1977—1982 metams“²¹.

Ilgalaikis planavimas sudaro prielaidas derinti organizacijų darbą, ypač vykdant atskirus projektus ir programas. Tačiau kol kas programų koordinavimas nebuvo pakankamai efektyvus dėl organizacijų struktūrinių skirtumų ir skirtingo požiūrio į daugelį problemų.

¹⁶ Veronese V. Unesco's Future Programme in the Field of Libraries. — Libri, 1960, vol. 10, N 1, p. 7.

¹⁷ FID. Year Book: 1975. — The Hague, 1975, p. 87, 90.

¹⁸ FID. Outline of Long-Term Policy. — The Hague, 1959.

¹⁹ FID. Statement on a New FID Programme: to Meet Changing Information Patterns. — The Hague, 1966.

²⁰ Библиотеки мира: Долгосрочная программа Международной федерации библиотечных ассоциаций. — М., 1965.

²¹ Среднесрочный план: (1977—1982). — П., 1977.

Labai stiprų postūmį organizacijų tarpusavio bendradarbiavimui davė JUNESKO kompleksinių ilgalaikių programų parengimas ir priėmimas.

1966 m. ICSU pasiūlė JUNESKO bendromis jėgomis ištirti klausimą dėl Pasaulinės mokslinės informacijos sistemos. Buvo sukurta Jungtinė darbo grupė, kuri nagrinėjo tokios sistemos sukūrimo galimybes. Ataskaitoje padaryta išvada, kad tokia sistema ne tik reikalinga, bet ir galima. Pasaulinė informacijos sistema (toliau JUNISIST) suprantama kaip lankstus informacinių tarnybų tinklas, pagrįstas savanoriškų jų kooperavimu. 1971 metais įvyko tarpvyriausybinių konferencija dėl Pasaulinės mokslinės informacijos sistemos sukūrimo, kurioje buvo svarstomi jos valdymo, finansavimo klausimai, taip pat besivystančių šalių poreikiai ir jų galimybės dalyvauti šioje sistemoje.

Programą JUNISIST patvirtino JUNESKO Generalinės konferencijos sesija 1972 m. Kartu su ICSU į jos vykdymą įsitraukė ISO, pradėjusi rengti „Mašininį bibliografinių aprašų žinyną“ (Reference Manual for Machine-Bibliographic Description), ir FID, rengianti Placią Klasifikacijos sistemą (Subjectfield Reference Code), kuri tarnautų ryšio priemone tarnyboms, vartojančioms skirtingas informacijos paieškų kalbas.

Tuo pačiu metu 1966 m. naujai įkurtas JUNESKO Dokumentacijos, bibliotekų ir archyvų departamentas atkreipė dėmesį į šių tarnybų lygį besivystančiose šalyse. Įvyko keletas regioninių ekspertų pasitarimų, kurių tikslas buvo išsiaiškinti esamą padėtį, konkrečiai —

šių tarnybų planavimo klausimus* Buvo pradėta rengti Tarpvyriausybinių konferencija dėl nacionalinių dokumentacijos, bibliotekų ir archyvų infrastruktūrų planavimo, kuri apibendrintų regioninių bei kitų pasitarimų rezultatus.

Rengiant šią konferenciją, aktyviai dalyvavo ICA, IFLA ir FID. 1972 m. FID ir IFLA sukūrė Ryšio komitetą bendrų klausimų sprendimui. 1973 m. analogišką komitetą įsteigė IFLA ir ICA. O 1974 m. Tarpvyriausybinių konferencijos metu visų trijų organizacijų atstovai pasirašė bendrą komunikatą, kuriame pareiškė: „... šios konferencijos ruošimas įtikino mus, kad reikia tiesioginių ir tvirtų ryšių tarp mūsų organizacijų. Esamų ryšių komitetų neužtenka. Todėl mes aptariame delegatų skyrimą į bendrą konsultacinį IFLA/FID/ICA komitetą, kurio uždavinys būtų garantuoti bendrą dalyvavimą tarptautiniuose ir tarpprofesiniuose projektuose ir veikloje. Šitaip galima būtų pasiekti efektyvesnio ir integruoto mūsų veiklos planavimo, padidinti įtaką mūsų nariams visose šalyse. Tai ypač svarbu jaunose šalyse, kur dokumentacijos tarnybos, bibliotekos ir archyvai dar tik pradeda kurtis. Iš pat pradžių šios įstaigos turėtų užmegzti tarpusavio ryšius, nepaisant jų skirtingų tradicijų²². Tame pačiame komunikate nurodyta, kad JUNESKO nepakankamai pripažįsta tai, ką padarė nevyriausybinių organizacijos dokumentacijos, bibliotekų ir archyvų srityse, ir tai, ką jos gali padaryti. Taigi 1974 m. Tarpvyriausybinių konferencija ne tik atkreipė valstybių-narių dėmesį į informacinių tarnybų, bibliotekų ir archyvų reikšmę socialiniam-ekonominiam šalies vyses-

* Ekspertų regioniniai pasitarimai dokumentacijos tarnybų, bibliotekų ir archyvų planavimo klausimais vyko:

Kite, Ekvadoras, 1966 m. vas. 7—14 d. Lotynų Amerikai;
Kolombe, Sri Lanka, 1967 m. gruod. 11—19 d. Azijai;
Kampaloje, Uganda, 1970 m. gruod. 7—15 d. Afrikai;
Kaire, Egiptas, 1974 m. vas. 11—17 d. Arabų šalims.

²² Arntzt H., Campbell H. C., Dubosa G. Intergovernmental Conference on the Planning of Structures. — IFLA Journal, 1975, vol. 1, N 2, p. 144.

tymuisi bei jų planavimo svarbą, iškėlė NATIS (vieningos nacionalinės informacijos sistemos) koncepciją, bet ir paskatino suartėti giminingas tarptautines organizacijas.

Siuo laikotarpiu toliau augo tarptautinių bibliotekų organizacijų skaičius, vis naujos šalys jungėsi į tarptautinį bibliotekų bendradarbiavimą. JUNESKO kūrė savo pagrindinius tikslus ir uždavinius bibliotekų ir informacinio darbo srityse — globalines programas JUNISIST ir NATIS. Informatikos, bibliotekininkystės teorijos, archyvistikos išaugimas šio etapo pabaigoje leido sugrįžti prie koordinacinių komitetų sukūrimo idėjos — šį kartą kokybiškai aukštesniu lygiu ir sėkmingiau.

Nuo 1974 m. JUNESKO vienu metu vykdė dvi didesnes programas (JUNISIST — Gamtos mokslų departamente, NATIS — Dokumentacijos, bibliotekų ir archyvų departamente), kurios teoriškai turėjo viena kitą papildyti, o praktiškai ne tik skaldė organizacijos jėgas ir lėšas, bet ir kėlė konfliktą tarp atskirų JUNESKO departamentų. Kilo konfliktai net tarp nevyriausybinių organizacijų (pavyzdžiui, dėl nesuderintų ISO Mašininio bibliografinio aprašo formato ir IFLA ruošiamo Tarptautinio standartinio bibliografinio aprašo). Todėl reikėjo pašalinti prieštaravimus tarp šių programų.

1975 m. IFLA sesijoje, vykusioje Vašingtone, buvo sudarytas naujas IFLA/FID/ICA Ryšio komitetas (po 2 atstovus iš kiekvienos organizacijos). Buvo nuspręsta, bendradarbiaujant su JUNESKO, pirma suderinti pasiūlymus tarpusavyje ir tik po to pateikti juos

JUNESKO, keistis informacija apie atstovų siuntimą į įvairias konferencijas ir, kai įmanoma, siūsti vieną atstovą nuo visų trijų organizacijų.

Naujasis Ryšio komitetas po savo positarimo 1975 m. rugsėjo mėn. išsiuntė laišką JUNESKO Generaliniam direktoriui, palaikydamas informacinių programų pertvarkymą, „kad administracinė sekretoriato struktūra atitiktų informacinės veiklos funkciją, centralizuotų visas egzistuojančias programas, kad realistiškai atspindėtų šių programų sąryšį ir garantuotų harmoningą einamąją veiklą“²³.

1977—1982 m. „Sešiamėčiame plane“ skyriuje apie JUNISIST kaip ilgalaikę kompleksinę programą nurodyta pastaba: „XIX-oje Generalinės konferencijos sesijoje nutarta sukurti bendrą informacinę programą, pergrupavus į vieną vietą visas priemones, liečiančias tikslą 10.1 (t. y. informacijos perdavimą ir mainus), išskyrus kai kurias specializuotas informacijos sistemas, kurios liks prie atitinkamų sektorių“²⁴. Nauja programa bus vykdoma Tarpvyriausybines tarybos, sudarytos iš 30 šalių-narių, kuri pakeis JUNISIST Vykdomąjį komitetą ir perims jo funkcijas.

Nuo 1977 m. Bendroji informacinė programa sudaroma kiekvienam JUNESKO biudžetiniam laikotarpiui, atsižvelgiant į „Sešiamėčiame plane“ iškeltus tikslus.

Vykdam pirmąjį JUNESKO informacinės programos tikslą (pagalba politikos ir planų parengimui informacijos srityje), labai svarbu garantuoti visų tarptautinių organizacijų pagalbą. Sios organizacijos jungia profesionalus, kurie gali aiškinti ir propaguoti visų informacijos tarnybų reikšmę, pranašumus, kuriuos teikia jų įtraukimas į nacionalinio vystymo planus. Siuo požiū-

²³ Letter to Unesco Director-General on Information Programme. — IFLA Journal, 1975, vol. 1, N 4, p. 303—304.

²⁴ ЮНЕСКО. Среднесрочный план: (1977—1982). — П., 1977, с. 379.

riu labai svarbus yra IFLA „Ilgalaikėse programoje“ numatytas tikslas — išplėsti savo narių skaičių į visas šalis, kuriose yra bibliotekos. Dėl to 1976 m. naujuose IFLA Įstatuose nurodyta, kad IFLA nariais gali būti ne tik bibliotekų asociacijos, bet ir atskiros įstaigos bei organizacijos²⁵. Tai buvo viena iš priesačių, skatinusių IFLA augimą. Be to, minėtoje IFLA programoje ypatingas dėmesys atkreipiamas į bendradarbiavimą su besivystančiomis šalimis, į jo formas. Jei šalyje nėra bibliotekų asociacijų arba jos per silpnos dalyvauti tarptautinėje veikloje, į IFLA skatinamos stoti nacionalinės ar universitetų bibliotekos, turinčios daugiau lėšų ir pajėgesnę materialinę bazę, ir vyriausybinių organai, susiję su bibliotekų vystymu. Besivystančioms šalims siekiama suteikti svaresnę balsą organizacijoje²⁶.

Kitos nevyriausybines organizacijas ieško būdų taip pat įtraukti į savo veiklą kuo daugiau šalių, ypač besivystančių. ISO priima neakivaizdinius narius (correspondent members), t. y. besivystančios šalys, kuriose dar nėra standartizacijos organizacijų. 1979 m. ISO turėjo iš viso 84 narius, tarpe kurių 19 neakivaizdinių²⁷.

Vienas iš pagrindinių kiekvienos organizacijos programos punktų — bendradarbiavimas su giminingomis organizacijomis, jo plėtojimas. Kaip jau minėta, nauja bendradarbiavimo fazė prasidėjo, iškėlus NATIS programą. Kadangi kiekvienoje šalyje informacijos tarnybos, bibliotekos ir archyvai turi būti vystomi pagal vieningą integruotą planą (pagal NATIS koncepciją), ypač stiprėjo ryšiai tarp IFLA, FID ir ICA. Pasigirdo balsai, kad šias organizacijas vertėtų sujungti: „skirtumai tarp IFLA

ir FID nėra esminiai: . . . tai tik požiūrio skirtumai. Abi organizacijos glaudžiai susijusios su tomis pačiomis veiklos sritimis. Jos galėtų susijungti, sudaryti federaciją. Tai sumažintų jų išlaikymo išlaidas, padidintų narių skaičių, panaikintų konfliktus tarp bibliotekinių ir dokumentalistų“²⁸.

Vis dėlto skirtumai tarp atskirų organizacijų struktūrų, tradicijų, darbo metodų ir profesinių pažiūrų į savo veiklos sritis kol kas neleidžia sudaryti tokios federacijos. Tačiau jų veiklos giminingumas visuotinai pripažįstamas, kaip ir būtinybė derinti atskirų organizacijų programas, koordinuoti veiklą. Be to, kelių organizacijų bendradarbiavimas leidžia išlaikyti daugiaaspektę pažiūrą į problemas bei išskirti specifinius klausimus įvairiose srityse. IFLA ir ICA bendradarbiavimas apima dokumentų išsaugojimo ir restauravimo, naujų informacijos kaupmenų (audiovizualinių dokumentų, mikrokopijų ir kt.) tvarkymo problemas. ISO su FID ir ICSU/AB rengia standartus įvairiems dokumentams (mokslinių straipsnių publikavimo, knygos titulinio puslapio, mokslinių žurnalų apiforminimo taisyklės); su FID, IFLA ir JUNESKO parengė bibliografinio aprašo standartus; su FID ir IFLA — dokumentų kopijavimo reikalavimus ir t. t. IFLA bendradarbiauja su FID bibliotekų automatizavimo srityje ir kt.

Kalbant apie tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą tarptautinių standartų rengimo srityje, reikia žinoti tarptautinės standartizacijos specifiką. Tarptautiniai standartai rengiami ir svarstomi labai ilgai, kadangi būtina atsižvelgti į kiekvienos dalyvaujančios valstybės nuomonę, kiekvieno nario pageidavimus. Parengti standartai, normos, re-

²⁵ IFLA. Directory: 1979. — The Hague, 1979, p. 152.

²⁶ IFLA. Medium-Term Programme: Compiled at the Request of the Executive Board of IFLA by the Programme Development Group. — The Hague, 1976, p. 2; 6.

²⁷ Ibid. — p. 19.

²⁸ Rayward W. B. IFLA and FID. — Is it time for federation? — IFLA Journal, 1977, vol. 3, N 3, p. 279.

komenduojami metodai nėra privalomi kiekvienai valstybei. Todėl dar vienas visų suinteresuotų tarptautinių organizacijų uždavinys — skatinti jų įdiegimą. Tai labai svarbi sritis, nes tik tokiu būdu galima garantuoti bei suderinti ryšį tarp įvairių informacinių sistemų.

Ypač glaudžiai organizacijos bendradarbiauja, rengdamos informatorių ir bibliotekininkų kadrus. Jos kartu rengia kursus (vasaros mokyklos Šefildo universitete organizuojamos IFLA/FID/ICA Ryšio komiteto), JUNESKO finansuoja priešesijinius IFLA seminarus besivystančių šalių bibliotekininkams, kartu su JUNESKO FID leidžia „Newsletter on Education and Training Programmes for Specialized Information Personnel“ (Specializuotų informacinių kadro apmokymo programų biuletenis, eina nuo 1977 m.).

Nevyriausybinių tarptautinių organizacijų ir JUNESKO bendradarbiavimas yra labai įvairiapusis.

Pagrindinė kiekvienos šiuolaikinės tarptautinės organizacijos funkcija yra:

a) išsiaiškinti valstybių-narių interesus atitikimo sferas,

b) siekti visuotinio susitarimo dėl bendrų uždavinių, įeinančių į interesus atitikimo sferas,

c) siekti susitarimo dėl šių uždavinių įvykdymo būdų²⁹.

Ši pagrindinė funkcija turi būti ir svarbiausia kiekvienos tarptautinės organizacijos veiklos kryptis.

Pagrindinė tarptautinės organizacijos veiklos funkcija nulemia ne tik šalių bendradarbiavimą atitinkamos organizacijos rėmuose, bet ir įvairių tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą.

Išvardytų tarptautinių organizacijų interesų atitikimo sfera (bendra visoms organizacijoms) yra pasaulio visuomenės informacinių poreikių tenkinimas. Universaliausia šiuo požiūriu yra JUNESKO, kuri apima visų kitų nevyriausybinių organizacijų veiklos sferas ir sujungia jas Bendrojoje informacinėje programoje. Būdamą pajėgiausia materialiniu atžvilgiu ir turėdama vyriausybės organizacijos statusą (t. y. galėdama daryti poveikį šalių-narių vyriausybėms), ši organizacija tuo pačiu turi didžiausią įtaką kitoms.

Bet JUNESKO kompetencijos sričių platumas neleidžia jai profesionaliai įsigilinti į kiekvienos veiklos sferos specifines problemas. Todėl nevyriausybinių bibliotekų organizacijų dalyvavimas JUNESKO veikloje padeda jai neatsilikti nuo svarbiausių šiuolaikinių informacijos ir bibliotekų mokslų vystymosi tendencijų, pavesti atskirų problemų tyrimą kompetentingiems specialistams. Bendroji šių tarptautinių organizacijų interesų sfera siaurėja kiekvienu konkrečiu atskirų organizacijų bendradarbiavimo atveju.

Tada šios organizacijos sudaro sutartis dėl bendrų uždavinių, bendradarbiavimo principų, formų ne tik su JUNESKO, bet ir tarpusavyje. Taip atsirado IFLA/FID/ICA, IFLA/FID, IFLA/ICA Ryšio komitetai.

Tarptautinių organizacijų bendradarbiavimo suaktyvėjimas pastaruoju dešimtmečiu ir iš naujo kilusi idėja sujungti kai kurias iš jų (IFLA ir FID) rodo, kaip suartėjo šių organizacijų problemos, kurias spręsti darosi būtina bendromis pastangomis, nepraleidžiant nė vienos grandies visuomenės informacinio aptarnavimo procese, kompleksiskai nagrinėjant bet kurį šios srities klausimą.

²⁹ Моравецкий В. Функции международной организации. — М., 1976, с. 90.

БИБЛИОТЕЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ЮНЕСКО

ЭЛ ЯНА МАЦЯВИЧЮТЕ

Резюме

В статье рассматриваются отношения между основными международными библиотечными организациями и ЮНЕСКО, которая в наши дни играет ведущую роль в организации и координации международного библиотечного сотрудничества.

Автор представляет основные неправительственные организации, занимающиеся библиотечным делом и информационной деятельностью, характеризует юридическую основу их отношений с ЮНЕСКО, прослеживает основные тенденции их сотрудничества и междуна-

родного сотрудничества в области информационной деятельности. Это привело к более тесным контактам названных международных организаций, созданию комитетов связи и совместной разработке и участию в международных программах библиотечной и информационной деятельности.

Опыт сотрудничества международных библиотечных организаций в известной мере может быть использован в решении межсистемных и межбиблиотечных проблем.

THE COOPERATION OF THE NONGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND UNESCO IN LIBRARIANSHIP

ELENA MACEVICIUTE

Summary

The article deals with the main international organizations of librarians and their relations with UNESCO which nowadays plays the role of the main coordinator and organizer of the international cooperation in librarianship.

The author presents and characterizes the main nongovernmental organizations IFLA, FID, ICA, ISO, ICSU taking part in the activities of the library and information work and UNESCO itself.

The main trends in the cooperation among these organizations are traced in the article from

1946. The understanding that the problems of information, librarianship and documentation must be solved in common was developed during this period. It has led to closer relations of organizations, to founding the Liaison Committees and mutual creation and participation in the international programmes of information and library work.

The practice of the cooperation among international organizations may in some respect be useful in solving the problems of interlibrary and intersystem cooperation in our country.